

ЎТМИШГА НАЗАР

2 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 2

ТОШКЕНТ-2023

Бош муҳаррир:
Главный редактор:
Chief Editor:

Муртазаева Рахбар Хамидовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Бош муҳаррир ўринбосари:
Заместитель главного редактора:
Deputy Chief Editor:

Джураева Нилуфар Далибаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон жаҳон тиллари университети

ТАҲРИРИЙ МАСЛАҲАТ КЕНГАШИ | РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ | EDITORIAL BOARD

Сагдуллаев Анатолий Сагдуллаевич
тарих фанлари доктори,
профессор, академик,
Ўзбекистон Миллий университети

Бобожонова Дилором Бобожонова
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон жаҳон тиллари
университети

Юнусова Хуршида Эркиновна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Кебадзе Мадонна
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Аширов Адхам Азимбаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Агзамова Гулчеҳра Азизовна
тарих фанлари доктори, профессор,
ЎзР ФА Тарих институти

Бурдиашвили Майя
тарих фанлари доктори,
Телави давлат университети

Кожакеева Ляззат Темировна
тарих фанлари доктори, доцент,
Хотин-қизлар давлат педагогика
университети

Ульжаева Шохистахон Мамажоновна
тарих фанлари доктори,
Тошкент кимё - технология институти

Дорошенко Татьяна Ивановна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Бабаджанова Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон давлат жаҳон
тиллари университети

Ширванова Тарана Амирага кызы
тарих фанлари номзоди, доцент,
Азербайджон давлат
иқтисодиёт университети

Гофоров Шокир Сафарович
тарих фанлари доктори, профессор
Самарқанд давлат университети

Эргашева Юлдуз Алимовна
Тарих фанлари доктори, профессор,
Қариш муҳандислик-иқтисодиёт
институти

Теймураз Ахалмосулишвили
тарих фанлари номзоди, профессор,
Телави давлат университети

Халикова Рахбар Эргашевна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент давлат техника университети

Ишанходжаева Замира Райимовна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Эшов Боходир Жўраевич
тарих фанлари доктори, профессор
Қариш давлат университети

Махкамova Надира Рахмановна
тарих фанлари доктори, профессор,
Тошкент ахборот технологиялари
университети

Абдуллаева Яхшибека Атамуратовна
тарих фанлари доктори, доцент,
Нукус давлат педагогика институти

Мустафаева Нодира Абдуллаевна
тарих фанлари доктори
Ўзбекистон Фанлар академияси

Ерметов Аваз Абдуллаевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Джоробекова Айнуэр Эшимбековна
тарих фанлари номзоди, профессор,
Қозоғистон дипломатия академияси

Рахмонкулова Зумрад Бойхуразовна
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Расулов Абдуллажон Нуридиневич
тарих фанлари доктори, профессор
Наманган давлат университети

Ковалев Борис Николаевич
тарих фанлари доктори, профессор
Санкт-Петербург Тарих институти

Кобзева Ольга Петровна
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Ауанасова Алима Мусировна
тарих фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон давлат тарихи институти

Бегалинова Калимаш Капсамаровна
фалсафа фанлари доктори, профессор,
Қозоғистон Миллий университети

Хайдаров Муродилла Махмудалиевич
тарих фанлари доктори, профессор,
Ўзбекистон Миллий университети

Алнева Лале
тарих фанлари доктори,
Озарбайжон давлат университети

Санпова Камола Давляталиевна
тарих фанлари доктори, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Исмаилова Алмаз
тарих фанлари доктори,
Догистон мустақил университети

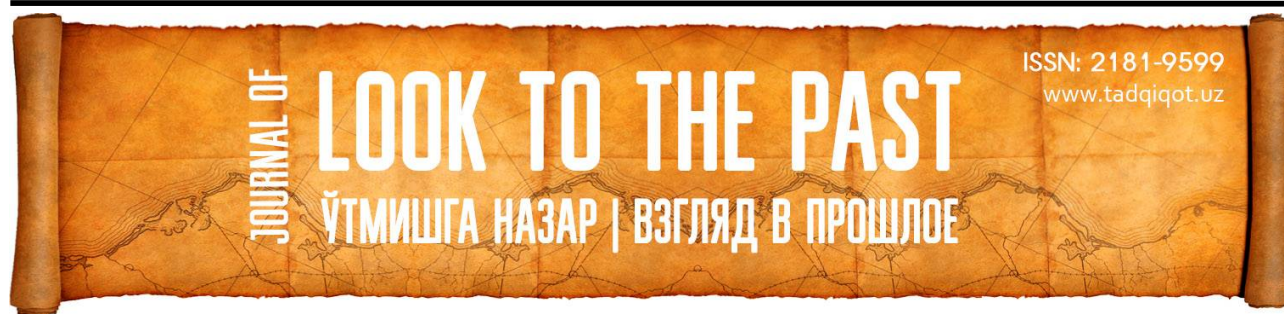
Иноятова Диларам Маниглиевна
Тарих фанлари доктори (DSc)
Ўзбекистон Миллий университети

Одилов Абдор Анварович
тарих фанлари номзоди, доцент,
Ўзбекистон Миллий университети

Толибоева Нодира Одилжоновна
тарих фанлари бўйича фалсафа
доктори (PhD), доцент, Ўзбекистон
жаҳон тиллари университети

1. Шохистахон Мамажоновна Улжаева ЎРТА ОСИЁ ТАРИХИНИНГ ДОЛЗАРБ МАСАЛАЛАРИГА ОИД БАЪЗИ МУЛОҲАЗАЛАР.....	5
2. Abduraxmon Abdumo‘minovich Abduxalimov NAMANGAN VILOYATIDAGI QISHLOQ VRACHLIK PUNKTLARINING RIVOJLANISH BOSQICHLARI.....	11
3. Нурбек Аллабергенов ЎРТА ОСИЁНИНГ СУҒДИЙ ЁЗУВЛИ ТАНГАЛАР ТАРҚАЛГАН ТАРИХИЙ-ГЕОГРАФИК ВИЛОЯТЛАРИ ТЎҒРИСИДА.....	17
4. Рафикжон Сотволдиевич Атаханов XIX АСР ОХИРИ XX АСР БОШЛАРИДА ФАРҒОНА ВОДИЙСИ ҚОРАҚАЛПОҚЛАРИ ДЕҲҚОНЧИЛИК АНЪАНАЛАРИ.....	22
5. Ғулом Жуманазарович Ахмедов ЎРТА ОСИЁДА ИЛК ТЕМИР ВА АНТИК ДАВРДА КОНЧИЛИК.....	28
6. Акбар Давурбаевич Бабабеков ТУРИЗМ АНТРОПОЛОГИЯСИНИНГ ИЛМИЙ-НАЗАРИЙ ЁНДАШУВЛАРИ ВА МУАММОНИНГ ЎРГАНИЛИШ ТАРИХШУНОСЛИГИ.....	34
7. Mexriniso Olimnazarovna Begalieva D.N.LOGOFET ASARLARIDA SUG‘ORISH TIZIMIGA OID MA’LUMOTLAR (Surxon vohasi misolida).....	40
8. Элбек Алишерович Ботиров ТУРКИСТОН АССР БОЖХОНА ТИЗИМИДА СОВЕТ ҲОКИМИЯТИНИНГ БОЖ-ТАРИФ СИЁСАТИ.....	45
9. Azad Xasanovich Vaisov MUSTAQILLIKNING ILK YILLARDA XORAZMDA IJTIMOY-EKOLOGIK VAZIYATNI SOG‘LOMLASHTIRISH MASALALARI.....	50
10. Расулжон Раҳимбаевич Дусчанов ЎЗБЕКИСТОН ССРНИНГ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИН ДАВЛАТ БЮДЖЕТИ ТАРИХИ.....	56
11. Муйсин Тура ўғли Дусалиев ҚЎҚОН ХОНЛИГИНИНГ ЎЗБЕК ХОНЛИКЛАРИ БИЛАН ЎЗАРО СИЁСИЙ АЛОҚАЛАРИ ТАРИХИ.....	63
12. Ойбек Ахмед ўғли Исаев ТЕРМИЗ ҲАЙВОНОТ БОҒИ ИККИНЧИ ЖАҲОН УРУШИДАН КЕЙИНГИ ЙИЛЛАРИДА.....	72
13. Фарходжон Одилжонович Исматуллаев ТАЪЛИМ СОҲАСИДАГИ ХАЛҚАРО ҲАМКОРЛИКНИНГ РИВОЖЛАНИШИ.....	78
14. Elyorjon Zokir o‘g‘li Karimov XX ASR 60-YILLARI QASHQADARYO VILOYATI TARIXIGA BIR NAZAR.....	84
15. Гулмира Чориевна Каттаева ТИЛЛАБУЛОҚ ТАҚИНЧОҚЛАРИ ТУРЛАРИ.....	90
16. Фирюза Мухитдинова Абдурашидовна БЕРУНИЙНИНГ ИЖТИМОЙИЙ-СИЁСИЙ ҚАРАШЛАРИДА ХАЛҚ ФАРОВОНЛИГИ ВА ИНСОН ҚАДРИ МАСАЛАЛАРИ.....	96
17. Акмал Менглибоев СУРХОНДАРЁ ОКРУГИДА МИЛЛИЙ - ОЗОДЛИК ҲАРАКАТИНИНГ ИККИНЧИ БОСҚИЧИ ВА ТАРИХИЙ ТАҲЛИЛЛАР.....	106

18. Гулчехра Исмаиловна Мўминова УСТРУШОНАНИНГ ЎРТА АСРЛАРГА ОИД ХЎЖАЛИК ИДИШЛАРИ ХАҚИДА АЙРИМ МУЛОҲАЗАЛАР.....	111
19. Ismoil Nematov O'ZBEKISTON SSR SOLIQ SIYOSATIGA OID HUJJATLAR TAHLILI (O'ZMA R-86 FOND ASOSIDA).....	117
20. Nurali Ollomurodov QISHLOQ XO'JALIGIDA ISH HAQI BILAN BOG'LIQ QARAMA-QARSHI JARAYONLARINING TAHLILI (XX asrning 50 yillari misolida).....	123
21. Шаходат Абдукаҳхаровна Рузматова ПОДШО РОССИЯСИ ТОМОНИДАН ҚЎҚОН ХОНЛИГИНИНГ БОСИБ ОЛИНИШИ ВА УНИНГ ХОНЛИК АҲОЛИСИ ЭТНИК ЖАРАЁНИГА ТАЪСИРИ (1865-1876 йй.).....	127
22. Faxriddin Ro'ziboyev TURKISTON O'LKASI UCHUN ROSSIYA IMPERIYASI TOMONIDAN ISHLAB CHIQLIGAN BA'ZI NORMATIV QOIDALAR.....	132
23. Shavkatjon To'lanboev FARG'ONA HUNARMANDCHILIGINING O'ZBEK MILLIY HUNARMANDCHILIGIDA TUTGAN AHAMIYATI.....	137
24. Тўлқин Худойкулов Дўстбобоевич ЎЗБЕКИСТОНДА ҲАРБИЙ ИШ ТАРИХИ.....	143
25. Шерзод Чориев АРХИВ ҲУЖЖАТЛАРИ ЎЗБЕКИСТОНДА ТАЪЛИМ ТИЗИМИ ТАРИХИГА ОИД МАНБА СИФАТИДА (1924-1941 йй.).....	149
26. Fotima Nasirovna Shirinova HARAKATLAR STRATEGIYASIDAN TARAQQIYOT STRATEGIYASIGACHA.....	156
27. Shoiraxon Asqarovna Qambarova SOVET HUKUMATINING XX ASR BOSHLARIDA SAYLOV JARAYONLARINI TASHKILLASHDA OLIB BORGAN TARG'IBOT ISHLARI VA ULARNING NATIJALARI (ANDIJON VA QO'QON SHAHARLARI MISOLIDA).....	165
28. Murodjon Normamat o'g'li Qurbonov SURXON VOHASINING TARIXIY – GEOGRAFIYASI (SO'NGI O'RTA ASRLAR).....	169
29. Kamoliddin Eshboltayevich Qobilov SURXON VOHASI BEKLIKLARINING IQTISODIY HAYOTIDA SAVDO-SOTIQ MUNOSABATLARINING RIVOJLANISHI (DENOV BEKLIGI MISOLIDA).....	174
30. Аъзамжон Юсупов XIX АСР БИРИНЧИ ЯРМИДА ЎРТА ОСИЁНИНГ ҚЎШНИ ХУДУДЛАР БИЛАН ИҚТИСОДИЙ АЛОҚАЛАРИ (Қўқон шаҳри мисолида).....	179
31. Дилдора Журакуловна Юсупова ҒАРБИЙ ЕВРОПА ОЛИМЛАРИНИНГ АРХИВШУНОСЛИК СОҲАСИДАГИ ОЛИБ БОРГАН ТАДҚИҚОТЛАРИ.....	184
32. Мансур Юсупов ЎЗБЕКИСТОН КИНОФОТОФОНО ҲУЖЖАТЛАР МИЛЛИЙ АРХИВИ ТАРИХИ.....	189
33. Гулжаҳон Шопулатовна Шайдуллаева ЎЗБЕКИСТОН ХУДУДИДАН ТОПИЛГАН ҚАДИМГИ ШАРҚ МАДАНИЯТЛАРИГА ОИД МАНБАЛАР.....	194
34. Саипова Камола Давляталиевна ИСТОРИОГРАФИЧЕСКИЙ ОБЗОР ИЗУЧЕНИЯ МИГРАЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ: НА ПРИМЕРЕ НАЦИОНАЛЬНЫХ МЕНЬШИНСТВ УЗБЕКИСТАНА.....	206

Ismoil Nematov,
O'zMU Tarix fakulteti "Manbashunoslik
va arxivshunoslik" kafedrası o'qituvchisi
Ismoilnematov977@gmail.com

O'ZBEKISTON SSR SOLIQ SIYOSATIGA OID HUJJATLAR TAHLILI (O'ZMA R-86 FOND ASOSIDA)

For citation: Ismoil N.Nematov. Analysis of documents related to the tax policy of the Uzbek SSR (UzNA R-86 based on the fund). Look to the past. 2023, Special issue 2, pp.

 <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.10425781>

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada O'zbekiston Milliy Arxivida saqlanayotgan soliq siyosatiga tegishli hisobotlar tahlil etilgan. Shuningdek, fond ro'yxatlarida saqlangan hujjatlardagi ma'lumotlar asosida O'zbekiston SSR yillik byudjetining kirim-chiqimlari qiyosiy tahlil etilgan. Maqolada O'zbekiston Milliy arxivining R-86-fondida saqlangan hujjatlar O'zbekiston tarixini 1924-1941 yillarga oid moliya va soliq sohasida olib borilgan ishlar tarixini yoritishda muhim manba ekanligi asoslangan. Shuningdek, O'zSSR Moliya Xalq Komissarligi tomonidan olib borilgan ishlar bayonnomalari, hisobotlari, buyruqlari va viloyat hamda tuman moliya komissarliklari bilan xizmat yozishmalari to'g'risidagi hujjatlar asosida O'zbekiston SSRda moliya va soliq siyosati qay darajada bo'lganligi o'rganilgan.

Kalit so'zlar: O'zbekiston SSR, O'zMA, MIQ, yig'majild, fond, ro'yxat, hujjat, arxiv, soliq, tezis, byudjet.

Исmoil Нематов,
преподаватель кафедры "Источниковедение
и архивоведение" Исторического факультета
Национального университета Узбекистана
Ismoilnematov977@gmail.com

АНАЛИЗ ДОКУМЕНТОВ, СВЯЗАННЫХ С НАЛОГОВОЙ ПОЛИТИКОЙ УЗБЕКСКОЙ ССР. (УЗМА Р-86 НА БАЗЕ ФОНДА)

АННОТАЦИЯ

В данной статье анализируются отчеты, связанные с налоговой политикой, хранящиеся в списках, хранящихся в Национальном архиве Узбекистана. Также на основе сведений документов, хранящихся в фондах, был проведен сравнительный анализ годового бюджета ССР Узбекистана. В статье оно основано на том, что документы, хранящиеся в фонде Р-86 Национального архива Узбекистана, являются важным источником для выяснения истории работ, проводившихся в области финансов и налогообложения в 1924-1941 гг. Также на основе

протоколов, отчетов, приказов Народного комиссариата финансов УзССР и документов служебной переписки с областными и районными финансовыми комиссариатами изучен уровень финансовой и налоговой политики в Узбекской ССР.

Ключевые слова: Узбекистан ССР, Национальный архив Узбекистана, ЦИК, дело, фонд, опись, архив, налог, бюджет.

Ismoil N. Nematov

Faculty of History of UzMU

"Source studies and archival studies"

teacher of the department

Ismoilnematov977@gmail.com

ANALYSIS OF DOCUMENTS RELATED TO THE TAX POLICY OF THE UZBEK SSR (UzNA R-86 BASED ON THE FUND)

ABSTRACT

This article analyzes the reports related to the tax policy stored in the lists of the stored in the National Archives of Uzbekistan. Also, on the basis of the information in the documents stored in the fund lists, the annual budget of the SSR of Uzbekistan was comparatively analyzed. In the article, it is based on the fact that documents stored in the P-86 fund of the National Archives of Uzbekistan are an important source for clarifying the history of work carried out in the field of finance and taxation in 1924-1941. . Also, based on protocols, reports, orders of the People's Commissariat of Finance of the Uzbek SSR and documents of official correspondence with regional and district financial commissariats, the level of financial and tax policy in the Uzbek SSR was studied.

Index Terms: Uzbekistan SSR, UzMA, MIQ, collection, fund, list, document, archive, tax, thesis, budget.

1. Dolzarbligi:

Bugungi kunda hayotimizni rasmiy hujjatlarsiz tasavvur etish qiyin. Hujjatlar jamiyat, davlat va shaxsiy munosabatlar jarayonida vujudga keladi. Ammo hujjatlarning tarixiy manba bo'lib shakllanishida ham ma'lum bir bosqichlar mavjud. Arxivlarda saqlanayotgan hujjatlardan kam qismi doimiy saqlash uchun qabul qilinadi. Qabul qilingan hujjatlarning hammasi ham tarixiy manba sifatida namoyon bo'la olmaydi. Ular jamiyat tomonidan ilmiy iste'molga kiritilishiga tarixiy manba hisoblanadi [1].

Hozirgi kunda soliq tizimi iqtisodiyotning muhim tarmoqlaridan biri hisoblanadi va ushbu tizim har bir davlatda iqtisodiyotning muhim va ajralmas bo'lagi bo'lib kelmoqda.

2. Metodlar va o'rganilganlik darajasi:

Ushbu mavzuni tadqiq etishda tarixiylik, obyektivlik, tarixiy izchillik, tamoyillaridan foydalanilgan holda, O'zbekiston milliy arxivi hujjatlari asosida O'zbekiston SSR soliq siyosatiga oid hujjatlar ilmiy tahlil etilgan.

3. Tadqiqot natijalari:

XX asrda O'zbekiston SSRda ham soliq sohasida amalga oshirilgan o'zgarishlar jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy holati va jadal o'zgarishlar bilan bevosita bog'liq bo'lgan. Soliq to'g'risidagi savol xalq-xo'jaligida katta ahamiyatga ega, shu bois soliq tizimi respublikaning moliyaviy tizimining asosi hisoblanadi va xo'jalik holatini, uning iqtisodiy imkoniyatlari va madaniy-ijtimoiy yutuqlarini namoyon etadi. Davlat xo'jaligini to'g'ri yuritishda soliq tizimini to'g'ri shakllantirilishi va aniq bajarilishida ayrim tafovutlar bo'lishi mumkin [2]. Hozirgi kunda O'zbekiston Milliy arxivining R-86 (O'zbekiston SSR Markaziy Ijro Qo'mitasi) fondida O'zbekiston SSR MIQning soliq sohasiga oid ko'plab hujjatlari saqlangan. Bunga misol tariqasida R-86 fondida saqlanayotgan 2115, 1220, 1221, 1254, 21 va boshqa ko'plab yig'majildlarnig har biri O'zSSR moliya hamda soliq tizimini yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbekiston Milliy arxivi R-86 fondida saqlanayotgan bayonnoma hujjatlarida keltirilishicha, 1922-1923 yillarda qishloqlar noto'g'ri soliqqa tortilgan, bu soliq turlaridan oziq-ovqat nazorati va

natura soliqlari juda ko'p miqdorda undirilganligi va shu bilan birgalikda shaharlarda to'g'ridan-to'g'ri soliqlar umuman yo'q ekanligi haqidagi ma'lumotlar ham mavjud [3]. Bundan ko'rinadiki soliqdan keladigan tushumlarning asosiy miqdori qishloqlar hissasiga to'g'ri kelgan.

O'zMA R-86 fondining 2 ro'yxat 21 yig'majildida 1924-1925 yillarda shahar va qishloqning soliq tizimidagi ishtiroki haqida ma'lumotlar saqlangan. Ushbu hisobot hujjatida keltirilishicha, 1924-1925 yillarda qishloqlardan to'langan to'g'ridan-to'g'ri soliq taxminan 340 million rublni tashkil etgan bo'lib. Ulardan 90 million rubl mahalliy va volost byudjetlariga tushadi. Shahardan olinadigan to'g'ridan-to'g'ri soliqlar (tijorat, bir martalik soliqlar, mahalliy byudjetdan ajratmalar va yig'implar bilan birga) 1924-1925 yillarda 450 million rublni tashkil etganligi qayd etilgan [3]. Ammo hujjatlarda keltirilgan ma'lumotlarga qaraganda, shaharlardan olinadigan soliqlar miqdori qishloqlardan olinadigan soliqlarga qaraganda 110 million rublga ko'p bo'lganligi haqida ma'lumotlar uchraydi. Shuningdek, ushbu hisobot hujjatida keltirilgan boshqa ma'lumotlarda bundan ikki-uch yil avval oziq-ovqat solig'i va natura soliqlari qishloq hissasiga juda ko'p tushganligi, shaharlarda bo'lsa to'g'ridan-to'g'ri soliqlar umuman yo'q ekanligi qayd etilgan.

Arxivda saqlangan ma'lumotlarga ko'ra, 1924-1925 yillarda qishloq xo'jaligi solig'ini yanada takomillashtirishga e'tibor qaratildi. Yer soliq stavkasi endi desyatina tarzida, chorvachilikdan bo'lsa qoramol soniga emas, balki ushbu xo'jalik turlaridan keladigan daromad rublida olinishi kerak belgilandi. Unga ko'ra, har bir dehqon undan ma'lum miqdordagi soliqni nima uchun va qanday asosda olinishini tushunishi kerak edi. Shuning uchun soliqqa ancha soddaliklar kiritildi [4].

O'zbekiston Milliy arxivi R-86 fondida saqlangan hisobot hujjatlarida keltirilishicha, O'zbekiston SSR tashkil etilgan vaqtda soliq, moliya va boshqa ko'plab sohalar xali to'liq ishlab chiqilmagan edi. Shuningdek birinchi ishlab chiqilgan rejalarda avval boshda 1, 2, yoki 6 oylik va yillik rejalarga bo'lib bajarildi. Ammo ayrim holatlarda 3 yoki 7 oyga mo'ljallangan rejalarni ham uchratishimiz mumkin. Bunga misol tariqasida R-86 fondining 1-ro'yxatida saqlangan 2616-yig'majildni keltirishimiz mumkin. Ushbu yig'majildda keltirilishicha byudjet rejasining bajarilishida Moliya Xalq Komissarligi ixtiyorida 1925 yilning 7 oylik ya'ni dekabr-iyun oylari uchun tayyorlangan hisobot hujjatlari mavjud [5].

O'zMAda saqlangan xisobot hujjatlari ma'lumotlariga ko'ra, ko'rsatilgan davr mobaynida jami soliqdan kelgan daromadlar tushumlari bilan birgalikda, 14.384.000 rublni tashkil etganligi qayd etilgan. Quyida keltirilgan jadvalda 1924-1925 yillarga tegishli soliq va yig'implardan kelgan yetti oylik daromadlar foiz hisobida aks ettiriladi [6].

Daromadlar turlari	Yillik byudjet bo'yicha rejalashtirilgan	jami foiz hisobida	1924-1925 yilining 7 oyi ichida olingan tezkor ma'lumotlar bo'yicha	jami foiz hisobida	Foiz hisobida bajarilganligi
TO'G'RIDAN TO'G'RI SOLIQLAR					
Qishloq xo'jaligi solig'i	4.300	20.4 %	3.845	26.7	98.4 %
Sanoat solig'i	3.100	14.7 %	1.498	10.4	48.3 %
Daromad solig'i	1.200	5.7 %	1.074	7.5	89.5 %
Boshqa soliqlar	399	1.9 %	33	0.2	8.3 %
BEVOSITA SOLIQLAR					
Bojxona yig'imi	6.792.8	32.2	5.464	12.2	80.4 %
Gerb yig'imi	2.598.8	123.0	1.747	38.0	69.6 %
JAMI: soliqlar:	18.480.6		13.752		74.4 %
Soliq bo'lmagan tushumlar	1.674.9	7.9	310	2.2	18.5 %
Favqulotda kirimlar	940	4.4	322	2.2	34.2 %

jami:	21.095.5	100%	14.384	100%	68.2 %

Yuqorida keltirilgan ma'lumotlardan ko'rishimiz mumkinki soliqlardan keladigan daromadlar miqdori 7 oylik rejaga nisbatan 68.2 % bajarilgan. Ushbu yeti oylik rejani to'liq bajarilmaganligiga sabab qilib bajarilmaganligiga sabab qilib O'zbekiston SSR Moliya Xalq Komissarligi O'zbekiston SSR hududida soliq yig'uvchi xodimlarning yetishmasligi va xodimlarning ish jarayoniga yetarlicha e'tibor qaratmasligi hamda yetarlicha malakaga ega bo'lmaganliklari sabab qilib ko'rsatilgan [7].

O'zbekiston Milliy arxivi R-86 fondida saqlangan hisobot hujjatlarida keltirilishicha, 1924-1925 byudjet yilining 1924 yil dekabr oyidan 1925yil iyun oyiga qadar mo'ljallangan alohida turdagi tushumlarning foiz ko'rsatkichlarini o'zgarishi byudjet rejasi bajarilishida quyidagicha ko'rinishga ega bo'ladi [8]:

Soliq turlari	1924-1925 yillar uchun ishlab chiqilgan xarajatlar	7 oylik Haqiqiy daromadlar miqdori.
Qishloq xo'jalik solig'i	20.4%	26.7%
To'g'ridan-to'g'ri soliqlar	22.2%	18.1%
bevosita soliqlar	32.2%	38.0%
Gerb. yig'imi	12.3%	12.2%
Soliq bo'lmagan tushumlar	12.3%	4.4%
Alohida tushumlar	0.5%	0.6%
	100%	100%

Arxiv hujjatlarida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, soliq to'lovchi shaxs soliqni qonunda belgilangan miqdorini o'z vaqtida to'lamasa ushbu shaxsga nisbatan quyidagi ko'rsatmalar berilgan.

Soliq to'lovchi bir yilda 2 marta MXK kassalariga soliq va unga qo'shimcha haq to'lashi mumkin bo'lgan. Birinchi yarim yillik uchun to'lovlar oktyabr-mart oylarida, ikkinchi yarim yillik uchun to'lovlar aprel-sentyabr oylarida ya'ni 15 avgust va 15 noyabrdan kechiktirilmay soliq to'lashi shart bo'lgan. Ushbu belgilangan muddat tugagandan so'ng dastlabki ikki kun ichida penya hisoblanmagan va to'lovni belgilangan miqdorda amalga oshirish mumkin bo'lgan. Ammo uchinchi kundan boshlab, kechiktirilgan birinchi 15 kunlik soliq uchun to'lanishi kerak bo'lgan summaning ¼ % (25 %) miqdorida penya hisoblangan. Agarda soliq to'lovchi shaxs tomonida to'lov bundanda kechiktirilsa to'lov to'lanadigan kunga qadar har bir keyingi kun uchun ½ % (50%) miqdorida jarima bilan to'lanishi kerak bo'lgan. Agar soliq to'lovchi shaxs soliqlarni o'z vaqtida to'lamagan va belgilangan muddatdan kechiktirgan taqdirda MXKgining hududiy boshqarmasi tomonidan majburiy ravishda undirilgan [9].

Arxivda saqlangan hujjatlarda keltirilishicha, soliq to'lovchilar agarda soliqqa tortilishi bo'yicha etirozlari bo'lsa soliq inspektorlari orqali viloyat yoki tuman soliq komissiyalariga ushbu xabarnomalarni jo'natish vaqti to'g'risida moliya inspektori tomonidan e'lon qilingan kundan boshlab bir oy ichida shikoyat qilishlari mumkin bo'lganligi qayd etilgan.

Arxiv hisobotlarida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, O'zSSRning yillik soliq miqdorlari ham o'tgan byudjet yiliga nisbatan solishtirilganligi haqida ma'lumotlar mavjud. Bunga misol tariqasida quyida keltirilgan jadvalni ko'rishimiz mumkin bo'ladi. Ushbu jadvalda O'zbekiston SSRning 1924-1925 yillardagi soliq tushumlari sobiq Turkiston ASSRning 1923-1924 yilgi soliq tushumlariga nisbatan solishtirilgan:

Soliq turlari	Turkiston ASSR 1923-1924 yillar	O'zSSR 1924-1925 yillar
Qishloq xo'jalik solig'i	45.0 %	26.4 %
To'g'ridan-to'g'ri soliqlar	22.5 %	18.1 %
Bojxona tushumlari	22.8 %	38.6 %
Gerb yig'imi	6.7 %	12.2 %

Soliq bo'lmagan tushumlar.	3.7 %	4.4 %

O'zbekiston Milliy arxivi R-86 fondining 3700 yig'majildida saqlangan hisobot hujjatlarida keltirilgan ma'lumotlarga ko'ra, to'g'ridan to'g'ri soliq tushumlari yillik byudjet hisobotlari asosida solishtirilganda soliqdan keladigan daromadlar 1925-1926 yilda 13.698.570 rublni, 1926-1927 yillarda 19.732.382 rublni tashkil etganligi qayd etilgan [10].

Hujjatlarda keltirilishicha, bir qator kasb egalari soliqlardan ozod qilingan yoki ma'lum yengilliklarga ega bo'lgan. Shuningdek, qishloqlarda yashovchi aholi noto'g'ri qishloq xo'jalik solig'iga tortilgan taqdirda ushbu shaxslar tomonidan shikoyatlar ham yuborilgan. R-86 fondning 21 yig'majildida qishloq xo'jaligi soliqlari uchun soliq to'lovchi shaxslarning shikoyatlari saqlangan[11]. Markaziy komissiya ushbu shikoyatlarni ko'rib chiqib tuman yoki viloyat kamissarligiga jo'natilgan va natija shikoyatchiga yetkazilganligi haqida ma'lumotlar qayd etilgan [12].

O'zbekiston Milliy arxivida O'zSSR MIQ ga tegishli R-86 fondida saqlangan hisobot hujjatlaridagi ma'lumotlarga ko'ra, 1923-1924 moliya yilidagi daromadlarning asosiy qismini aksiz solig'idan kelgan daromadlar tashkil etgan. Bunga misol tariqasida 3700 yig'majildida keltirilgan malumotlarni keltirishimiz mumkin bo'ladi. Ushbu yig'majildida keltirilishicha, spirtli mahsulotlardan olingan aksiz solig'i non vinosi, aroq mahsulotlari va konyak ishlab chiqarish uchun, shuningdek, turli xil texnik ehtiyojlar uchun ishlatiladigan alkogol mahsulotlariga nisbatan asosiy aksiz solig'ini olingan. Ushbu soliqlar bo'yicha daromadlar quyida keltirilgan jadvalda ko'rishimiz mumkin bo'ladi.

Alkogol mahsulotlaridan olingan daromadlar		
	Byudjet yili	Miqdori rubl hisobida
1	1923-1924 yillar	10,963 ming rubl
2	1924-1925 yillar	54,134 ming rubl
3	1925-1926 yillar	186,482 ming rubl

Yuqorida keltirilgan jadvaldan ko'rishimiz mumkinki yillar kesimida daromadlar sezilarli darajada oshib borgan va daromadlarning oshib borishi hisobot hujjatlaridagi ma'lumotlarga ko'ra, sipirtli ichimliklardan keladigan daromadning o'sishi aroq iste'molining ko'payishi bilan izohlanadi [13].

Shuningdek, hisbot hujjatlarida saqlangan ma'lumotlarga ko'ra, neft mahsulotlaridan olingan aksiz solig'i keladigan daromadlar: 1923-1924 yillarda 15.892 ming rublni, 1924-1925yillarda 24.016 ming rublni, 1925-1926 yillarda 32.156 ming rublni tashkil etganligi. Ammo, rejaga ko'ra 1926-1927 yillarda kerosin sotish 45 million pud, benzin 3 million pud va moy mahsulotlari 5 million pud bo'lishi kutilganligi va shu asosda o'sishini hisobga olgan holda aksiz solig'i taxminan 1 barobarga kamaytirish kerak bo'lganligi qayd etilgan [14].

Arxiv hujjatlarida keltirilishicha 1933 yilgi O'zbekiston SSR XKS qishloq xo'jaligi solig'i bo'yicha № 138 sonli qarorni qabul qiladi.

Ushbu № 138 sonli qarorga muvofiq quyidagilarni amalga oshirish nazarda tutildi;

Qishloq xo'jaligi solig'ini undirish to'g'risida;

a) jamoa xo'jaliklari, qishloq xo'jalik kommunalari, qishloq xo'jalik artellari va yerlarni birgalikda yetishtirish bo'yicha shirkatlar.

b) kolxoz xo'jaligining ijtimoiylashtirilgan qismi.

s) yakka tartibdagi dexqon xo'jaliklari.

Umumiy savdo va qishloq xo'jaligi artellarining barcha daromadlariga qishloq xo'jaligi solig'i solinadi.

Qishloq-xo'jaligi solig'i 1931 yil 1 yanvardan 31 dekabrgacha hisobga olinadi [15].

Keying yillar davomida soliqlardan keladigan daromadlar miqdori oshirib borilgan. Ushbu daromadlar miqdorini oshirilib borishi O'zbekiston Milliy arxivida saqlangan 1937 yilgi hisobotlarida quyidagicha izoxlanadi:

1. bir qancha xarajatlarni ittifoq byudjetidan qo'shimcha ravishda respublika byudjetiga ko'chirilishi munosabati bilan aylanma soliqning foizi o'zgarib, daromad 21864 ming so'm ko'payganligi;

2. kolxozlardan olinadigan daromad solig'i byudjetga juda oz yozib qo'yilganligi uchun reja 18837 ming so'm miqdorda ortiq bajarilganligi qayd etilgan [16].

4. Xulosalar:

Xulosa o'rnida shuni aytish mumkinki moliya va soliq soxasi xar bir davlatning eng muhim sohalari sanaladi. Hozirgi kunda O'zbekiston Milliy arxivining R-86-fondida saqlangan hujjatlar O'zbekiston tarixini 1924-1941 yillarga oid moliya va soliq sohasida olib borilgan ishlar tarixini yoritishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Shuningdek, O'zSSR Moliya Xalq Komissarligi tomonidan olib borilgan ishlar bayonnomalari, hisobotlari, buyruqlari va viloyat hamda tuman moliya komissarliklari bilan xizmat yozishmalari to'g'risidagi hujjatlar O'zMA R-86-fondida saqlangan. Ushbu hujjatlar O'zbekiston SSRda moliya va soliq siyosati qay darajada bo'lganligi haqida ma'lumot beradi. Yana shuni alohida ta'kidlash joizki R-86 fondida saqlangan yig'ma jildlardagi hujjatlar orasida Turkiston ASSRga tegishli hujjatlar ham mavjud. Ushbu hisobot hujjatlarida keltirilgan ma'lumotlarda O'zbekiston SSR va Turkiston ASSRdagi moliyaviy o'zgarishlar qiyoslangan va bu qiyosiy taxlillar orqali O'zSSRning moliya tizimidagi o'zgarishlar ya'ni Respublika bo'yicha daromadlar hamda xarajatlarning yillik miqdori haqida aniq ma'lumotlar olish mumkin bo'ladi.

Iqtiboslar/Сноски/References:

1. NEMATOV I. N. O 'ZMA R-86 FONDI (O 'ZSSR MIQ) RO 'YXATLARI TAVSIFI //Scientific Journal of Mathematical Knowledge and Applied Research. – 2023. – T. 1. – №. 01. – C. 122-124.
2. Nematov I. N., Yusupov M. M. FUND R-86 OF THE NATIONAL ARCHIVES OF UZBEKISTAN AS A SOURCE OF INFORMATION ON THE TAX POLICY OF THE UZBEK SSR (1924-1941) //Academia Science Repository. – 2023. – T. 4. – №. 7. – C. 151-156.
3. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 2616-yig'majild 50- varaq
4. O'zMA, R-86-fond, 2-ro'yxat, 21-yig'majild 3-varaq A.
5. O'zMA, R-86-fond, 2-ro'yxat, 21-yig'majild 3-varaq B
6. O'zMA, R-86-fond, 10-ro'yxat, 1422-yig'majild 3-varaq.
7. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 2616-yig'majild 48-varaq
8. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 2616-yig'majild 49-varaq.
9. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 2616-yig'majild 50- varaq.
10. O'zMA, R-86-fond, 10-ro'yxat, 3700-yig'majild, 37-varaq.
11. O'zMA, R-86-fond, 2-ro'yxat, 21-yig'majild 71-varaq.
12. O'zMA, R-86-fond, 10-ro'yxat, 1220-yig'majild, 54-varaq.
13. O'zMA, R-86-fond, 10-ro'yxat, 1215-yig'majild, 289-269-varaqlar.
14. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 2112-yig'majild 136- varaq
15. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 3707-yig'majild 102-varaq.
16. O'zMA, R-86-fond, 10-ro'yxat, 1422-yig'majild 3-varaq.
17. O'zMA, R-86-fond, 1-ro'yxat, 3700-yig'majild 16- varaq.

ЎТМИШГА НАЗАР

2 МАХСУС СОН

ВЗГЛЯД В ПРОШЛОЕ
СПЕЦИАЛЬНЫЙ НОМЕР 2

LOOK TO THE PAST
SPECIAL ISSUE 2

Editorial staff of the journals of www.tadqiqot.uz
Tadqiqot LLC the city of Tashkent,
Amir Temur Street pr.1, House 2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Phone: (+998-94) 404-0000

Контакт редакций журналов. www.tadqiqot.uz
ООО Тадqiqot город Ташкент,
улица Амира Темура пр.1, дом-2.
Web: <http://www.tadqiqot.uz/>; Email: info@tadqiqot.uz
Тел: (+998-94) 404-0000